

53. Jó, jobbí legoptimálisabb

ŠTégy igazságot!ö ô írta egy fordítóiroda vezet je, e-mailjének mindjárt a tárgy rovatában. Elmondta, hogy egy alkalmazottjától számon kérte a *legoptimálisabb* szót, mivel szerinte az *optimális* nem fokozható (latin *optimalis* = legjobb). A fordító azzal védekezett, hogy a latin fels fok észrevehetően a magyarban, ezért a *legoptimálisabb* is jó. Az irodavezet ebb l arra jutott, hogy noha a szó űnem teljesen az ördög t l valóö, a *leg-* és a *-bb* űsa legjobb esetben is feleslegesö. Kapaszkodjunk bele az utolsó szóba: *felesleges*. A nyelvben sok a szükségtelen dolog. A szókészleti fölösleg neve *pleonazmus* és *tautológia*, a nyelvtanié *redundancia*. Mind a három típus információvesztés nélkül mell zhet í lenne, de nem mindig maradnak ki a szöveg b l. Esztelenül pazaroljuk a szavakat? Vagy jó valamire ez a túlbiztosítás?

A pleonazmus (ögörög jelentése: *b ség*) olyan jelz vagy határozó, azaz *b vítmény*, amelynek a jelentése semmivel sem toldja meg az ún. *alaptag* jelentését, pl. *gyors kapkodás, lábbal rúg*. A *kapkodás*nak szerves része a *gyorsaság*, a *rúgás*nak a *láb*, ezért a *gyors* és a *lábbal* elhagyható. Aki azt írja a névjegyére, hogy *ideggyógyász szakorvos*, ill. a közlekedési vállalatnál *villamos járm vezet* nek hirdet állást, az is pleonazmussal él: az ideggyógyász természetesen *szakorvos*, a villamos pedig köztudottan *járm* . Hogy miért nem elég akkor az *ideggyógyász* és a *villamosvezet* ? Azért, mert a hosszabb alak hatásosabb, és mert a lényeg az *alaptag*: *szakorvos* (nem pusztán általános orvos), ill. *járm vezet* (egy nagyobb munkakör összefoglaló neve). Ezután már csak pontosítunk: *ideggyógyász* (nem *szájsebész*) és *villamos* (nem *autóbusz*).

A pleonazmus békésen eltenyészget a köznyelvben is (*a saját két szememmel láttam; tovább folytat*), de az igazi táptalaja a hivatali nyelv, pl. *egy Mazda típusú személygépkocsival* (vö. *egy Mazdával*), *8.20 óra körüli id ben* (vö. *8.20 /óra/ körül*). Ezek nem nyelvtani hibák, de kimerítik a *stílusvétség* fogalmát, mert fontoskodóvá és körülményessé tehetik a szöveget. A pleonazmusnak azonban fontos szerepe az értelmezés is. A *tonhal* utótagja például elárulja, hogy mi az a *ton* (vö. *pálmafa, sasmadár*).

Ha a pleonazmust hiponimikus fölöslegként határozzuk meg (hiszen pl. a *fa* nem más, mint a *pálma* fölérendelt fogalma, azaz *hiponimája*), akkor a tautológia (görögül *ögyanazt mondásö*) *szinonimikus fölösleg*. Az *ilyen és ehhez hasonló, a kielégít és megfelel* vagy a *tényleg valóban* elemei rokon értelm ek, ezért az információ szempontjából űhelyben járnakö. Csakhogy a szinonimapár egyik felének igen gyakran megváltozik a jelentése, így az egykori tautológiából új szó vagy stílusérték lesz. Az *éspedig* nem *és + pedig*; az *ámde* hangulata más, mint az *ám* és a *de* köt szóé. S t, a teljes ismétlés is hozhat újat, pl. *csak-csak övonakodvaö* ill. *ö* rhet enö már-már öszinteö

A tautológia szintén tud értelmezni: az *ingyenes zöld szám* segítség azoknak, akik nem tudják, hogy a *zöld* telefonszám díjmentesen hívható. Ez az értelmez szerep f leg az idegen szavakban tapasztalható. Sokan kinevetik a *tipikusan jellegzetes* és a *vizuális látás* kifejezést, pedig ha tudnák, hogy k is mondanak ilyeneket! A *Hamupip ke* második felében *Popelka* néven maga a meseh s rejt zik ö csehül (< *popel* *öhamuö*). A *kugligolyó* meg a *rénszarvas* a német *Kugel ögolyóö* és *Ren öszarvasö* megkett zése. De ne felejtjük el a *Franciaország* esetét sem! Az ország magyar neve 1372-ben *Francia*, a lakóié a *franc* volt. De mivel több európai állam is a népr l kapta a nevét (pl. *Németország* < *német*), a *Francia* egyszer csak népnévként értelmez dött, így 1533-ban létrejött a *Franciaország*. Ez akkor olyan lehetett, mint amilyen ma a **Norvégiaország* lenne.

A redundancia (latinul *öúláradásö*) szintén szinonimikus fölösleg, de már a nyelvtan szintjén, a szót ötoldalék és az igeöigeköt viszonylatban, pl. *engemet, hallatszódik, kipoztáz, övéké* (vö. *engem, hallatszík, postáz, övék*). Ezek a redundáns elemek kihagyhatók, és egyes stílusrétegekben ez kívánatos is (pl. az *engemet* kirí egy díszbeszéd b l). Mások viszont olyan mélyen űgyökereznekö, hogy csak nyelvtani hiba vagy félreértés árán lehetne ket űkitépniö.

A mozgásigék irányjelölő igekötője (*beül az autóba, elmegy a fiához, kilép az erkélyre*) fölös, mert az esetrag (*autóba, fiához, erkélyre*) ugyanarra a helyviszonyra utal. Az igekötő hiánya azonban helytelen (**ül az autóba, *lép az erkélyre*), vagy mást jelent (*megy a fiához*). Maga a tárgyas ragozás is redundáns. Az *Imádom a tejet* személyragja (az *-m*) azt mutatja, hogy tárgy van a mondatban, pedig ezt a *-t* rag is jelzi.

Ahogy a tautológia, úgy a redundancia is segít az idegen szavak meghonosításában. Az *aktívák* például megkettőzti a latin többes számot (*activa*, vö. egyes számú *activum*), míg az *omnibuszoknak* tulajdonképpen annyi, mint *mindenkineknek*. De csak tulajdonképpen, mert az *omnibusz* magyarul nem *mindenkinek*, hanem egy jármű. A *leasing* angolul főnév, a *light* melléknév, de ez magyar szemmel nem látszik; így lett belőlük *lízingelés* és *lightos* (*lájtos*).

És hogy végre igazságot tegyünk, az *optimális* is séltitkoló valamit, de nem annyira az eredeti jelentését, mint amennyire a rendhagyóságát! Az *optimális* egy ún. *szuppletív* (t váltó, t cserél) alak. A latin *bonus* jóé szabályos felső fok a **bonissimus* lett volna (vö. *novus* újé ~ *novissimus* éégújabbé), de erre már csak az olasz ívetemedetté (*buonissimo*). Az *optimális* első magyar használói (akik csak latin szavakat ismertek, de a nyelvtant nem) a rendhagyóság miatt nem vették észre a szó felső fokúságát, és ez nagyban megkönnyíthette a nagyon jóé jelentés létrejöttét a éégjobbé helyett/mellett.

A nyelvész izgatottan figyel, hogy ma a *baconszalonna* tautológiából pleonazmussá kezd válni (azaz *szalonnaszalonna* ~ angol *szalonna*), de az ilyen fülemile-perekben, mint amilyenbe a megbízóm is belebonyolódott, igyekszik kimaradni. Őjó, de kinek van igazaz? őé kérdezheti az olvasó. ŐAz irodavezetnek vagy a fordítónak?é Kivételesen megmondom, de maradjon köztünk!

A nyelvnek.